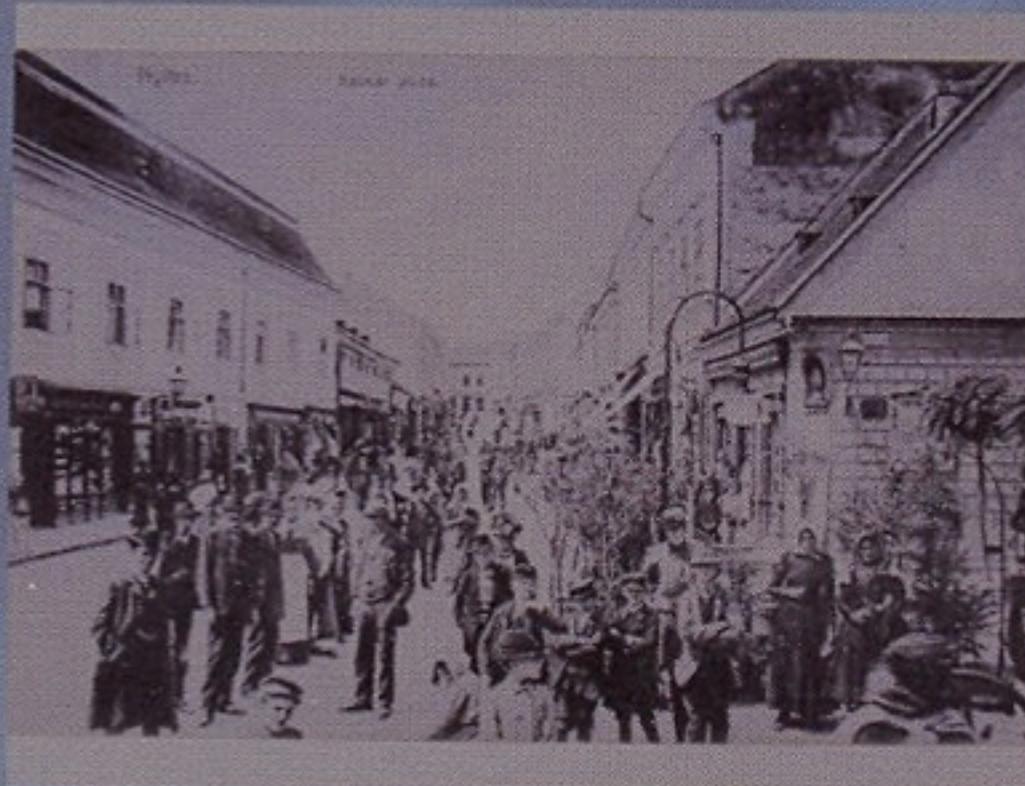

Kolektív autorov

„Mesto pod mestom“ (Dejiny Nitry v školskej praxi)

NÁČRT DEJÍN NITRIANSKEHO BISKUPSTVA Z ODOBIA ARPÁDOVCOV

Beáta Pintérová

O založenie biskupstva v Nitre sa uhorský kráľ Koloman (Obrázok č. 41: Snímka powerpointovej prezentácie 50) usiloval začiatkom 12. storočia a v nasledujúcich rokoch. Po tom, ako vzniklo Nitrianske biskupstvo, chýbal na čele Nitrianskej kapituly prepošt. Môžeme teda predpokladať, že prvým nitrianskym biskupom sa stal práve posledný nitriansky prepošt. Prvý nitriansky biskup, za ktorého pokladáme Gerváza, si totiž ponechal časť svojich prepoštských právomocí i majetky kapituly. Tak mohli aj biskupi Jakub, Adam a Mikuláš II. vydávať listiny, ktorých vydávanie patrilo Nitrianskej kapitule ako hodnovernému miestu. Ostatné právomoci patriace prepoštovi vykonával vždy kanonik majúci titul dekana. Nitrianska kapitula je prvýkrát spomenutá už v Zoborskej listine z roku 1111. Uvažuje sa, že Koloman mohol Nitrianske biskupstvo obnoviť najskôr až po vojnových udalostiach ohrozujúcich priamo Nitru, ktoré sa odohrali na jeseň roku 1108 a vo februári 1109, a najneskôr roku 1111, keď už Gerváz biskupom bezpečne bol. Za najpravdepodobnejší sa pokladá rok 1110. Jeho nástupcom bol biskup Mikuláš spomínaný v listine z roku 1134. Mikulášovým nástupcom na biskupskom stolci bol Ján I. Gejza II. sa snažil, aby mohla nitrianska cirkev zriadíť prepozitúru zaniknutú vznikom biskupstva, a preto jej daroval časť Krušoviec (Corus). Ani po tejto donácii sa však už nitrianske prepoštstvo nepodařilo obnoviť. Nitrianska kapitula zostala teda bez prepošta až do čias Márie Terézie.

Počas vlády Bela III. (1172 – 1196) mal nitriansky biskup ročný príjem až 300 hrivien striebra.

Tento príjem pochádzal okrem iného aj z tých majetkov biskupstva, ktoré ležali mimo Nitrianskej diecézy a pôvodne z väčšej časti patrili Nitrianskej kapitule. Pápež Inocent III. potvrdil roku 1198 nitrianskemu biskupovi Eduardovi vlastníctvo všetkých biskupských majetkov a odpustil mu platenie desiatku z pôdy, ktorú biskupstvo zúrodnilo na vlastné náklady (Obrázok č. 42: Snímka powerpointovej prezentácie 51). Majetok Nitrianskeho biskupstva bol rozširovaný aj testamentmi.

Tatárska hrozba neobišla ani územie dnešného Slovenska. Jedenásteho apríla 1241 sa odohrala bitka pri rieke Slanej pod vedením Batuchána. Porážka uhorských vojsk bola taká strašná, že v krajinе sa už nenašla nijaká sila, ktorá by sa Tatárom postavila na odpor. Aj sám kráľ Belo IV. sa ledva zachránil útekom do Nitry. Členmi hradnej posádky posilnil svoju družinu a prenasledovaný Tatári pokračoval v úteku. Nakoniec sa zachránil až na Dalmátskych ostrovoch v Jadranskom mori (Obrázok č. 43: Snímka powerpointovej prezentácie 52). Počas bitky zahynula väčšina uhorských prelátorov, medzi inými padol aj nitriansky biskup Jakub, spravujúci diecézu už skoro tri desaťročia. Zahynula tu tiež väčšina členov jeho ozbrojeného sprievodu. Od plienenia zostali v tomto období uchránené všetky cirkevné inštitúcie vrátane zoborského kláštora. Jakubovým nástupcom sa vtedy stal biskup Adam (1241 – 1252).

Druhý prúd tatárskeho vojska zaútočil pod vedením Orduchána (Obrázok č. 44: Snímka powerpointovej prezentácie 53). Po predchádzajúcich bojoch sa jeho vojská obrátili na Moravu a pod-

Uhorský kráľ Koloman – zakladateľ nitrianskeho biskupstva. Prvým biskupom sa stal Gerváz.

Obrázok č. 41: Snímka prezentácie 50

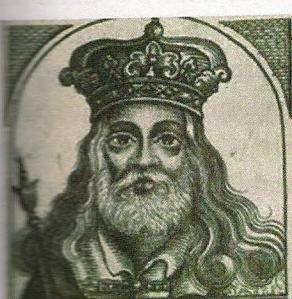

Uhorský kráľ Belo III.

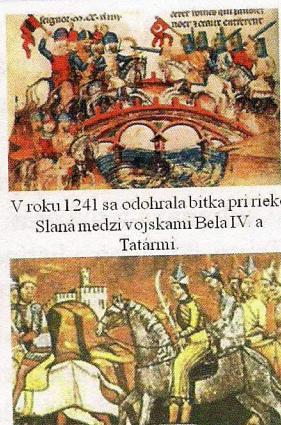

Pápež Inocent III.

Obrázok č. 42: Snímka prezentácie 51

Kráľ Belo IV.
Nitra za jeho vlády získala v roku 1248
vysady a stala sa slobodným
kráľovským mestom.

V roku 1241 sa odohrala bitka pri rieke
Slaná medzi vojskami Bela IV. a
Tatarmi.

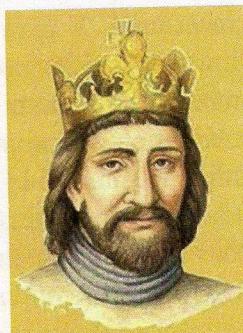
Útek kráľa Bela IV. pred Tatármu

Obrázok č. 43: Snímka prezentácie 52

Tatári v bojovom zápale

Obrázok č. 44: Snímka prezentácie 53

Přemysl Otakar II. – český kráľ.
V roku 1271 jeho vojská
spustošili Nitru a okolie.
Ešte väčšie škody spôsobil vpád
moravských vojsk v roku 1273.

Ladislav IV. Kumánsky – uhorský
kráľ. V roku 1288 daroval
miestnemu biskupovi slobodné
kráľovské mesto Nitra. Nitra sa
stáva biskupským mestom

Obrázok č. 45: Snímka prezentácie 54

Trenčínom prešli cez horské priesmyky na územie dnešného Slovenska. Od Trenčína prenikla časť z nich až do údolia rieky Nitry a napadli tiež Nitriansky hrad, v ktorom sa zdržiavalo obyvateľstvo širokého okolia. Nitra nakoniec vdaka statočným obrancom útoku Tatárov odolala. Z prežitých útrap sa však ľudia ešte dlho spomäťvali.

Roku 1252 sa stal nitrianskym biskupom Mikuláš II. Jeho činnosť na biskupskom stolci však dlho netrvala, lebo už roku 1255 nachádzame v úrade nitrianskeho biskupa Vincenta, ktorý už predtým slúžil v Ostrihome ako nitriansky archidiakon. Bol dôverníkom kráľa Bela IV. a často vystupoval ako jeho poverenec v rôznych majetkových sporoch a pri ohraničeniacach majetkov.

Situácia na hrade a v Hornom meste sa nemenila ani po bojoch s Tatármi. Aj v nasledujúcom období sídlil kráľovský župan s hradnou posádkou, pričom tu bolo tiež sídlo nitrianskych biskupov, ktorí mali takisto svojich úradníkov. V tých časoch mala Nitrianska kapitula dvanásť kanonikov, ktorí sídlili spolu so svojím služobníctvom takisto v Hornom meste. Biskupovi a kapitule v tomto

čase patrili v samotnej Nitre iba menšie výmery pôdy na severnej a západnej strane hradného kopca. Patrili im rozsiahlejšie pozemky v chotári Tremeša (dnešnej Chrenovej) a na južnom svahu Zobora; kapitula vlastnila ešte tzv. Kapitulskú ulicu, oddelujúcu privilegované Dolné mesto od areálu hradu.

V roku 1271 bola Nitra s okolím veľmi poškodená ničivými vpádmi českého kráľa Přemysla Otakara II. (Obrázok č. 45: Snímka powerpointovej prezentácie 54). Začiatkom mája 1271 sa dokonca časť jeho vojska dostala až k Nitre a po krátko trvajúcim boji sa vojsko zmocnilo mesta i hradu. Nitriansky biskup Vincent i nitrianski mešťania boli nútene datovať sa pod ochranu českého kráľa, dokonca mu slúbili i vernosť. Po odchode vojsk však, samozrejme, od slúbu ustúpili. Ešte väčšie straty Nitra utrpela v roku 1273, a to v súvislosti s výpadmi kumánskej jazdy na Moravu. V odvetnom boji sa Moravania dostali až k Nitre. Tu sa im postavil na odpor bán Tomáš, župan bratislavský, nitriansky a komárňanský. K bitke došlo na poli pred Nitrou. Moravania však uhorské vojsko rozprášili a bez

väčšieho odporu sa pustili do plienenia mesta i hradu. Neušetrili pritom ani biskupskú katedrál, kde zhorelo mnoho cenností, pergamenových kódexov a aj výsadné listiny Nitrianskeho biskupstva.

Roku 1284 sa novým nitrianskym biskupom stal Paško (lat. Paschasius), ktorý bol už za života Štefana V. dvorským klerikom. Dôverné styky udržiaval neskôr aj s jeho synom Ladislavom IV., a to hlavne po tom, keď sa úspešne vrátil z diplomatického poslania od Albrechta, syna cisára Rudolfa Habsburského. Správu chcel odovzdať svojmu panovníkovi, a tak sa za ním vybral. Cestou ho však prepadli Kumáni, pobili väčšinu jeho sprievodu a samotného Paška uväznili. Listinou vydanou 13. mája 1288 daroval kráľ Ladislav Kumánsky kráľovské mesto Nitru na večné časy vtedy úradujúcemu nitrianskemu biskupovi a jeho nástupcom – ako istú nahradu za strasti, ktoré prežil Paško. V liste je tiež zdôraznené, že všetky práva a pozemky, ktoré udelil mešťanom a hostom ešte kráľ Belo IV., odteraz prechádzajú na nitrianskeho biskupa a jeho

nástupcov, ktorí sa stávajú aj dedičnými zemepánmi mesta. Kráľ v závere svojej listiny vyňal z právomoci nitrianskych županov nitrianskych mešťanov a podriadil ich výlučne nitrianskym biskupom. Na základe donácie boli biskupi splnomocnení aj na to, aby na získanej pôde mohli usádzat' hostí, určiť ich práva a vyberať od nich ročný cenzus.

Toto donačnej listinou sa stala Nitra biskupským mestom. Biskup Paško ani jeho nástupcovia nemohli mať záujem o to, aby Nitra upadala, vedľa z bohatého a prosperujúceho mesta plynuli do biskupskej pokladnice väčšie príjmy ako z upadajúceho. A nemáme žiadne údaje ani o tom, že by do konca života biskupa Paška, ktorý sa naposledy spomína v roku 1297, došlo k nezhodám medzi ním a mešťanmi. V prvých rokoch 14. storočia mesto Nitra i s hradom boli opäť viackrát spustošené – tentoraz oligarchom Matúšom Čákonom.

K téme pozri aj podnet na prácu na vyučovacej hodine na strane 114.

Použitá a odporúčaná literatúra:

- CZEIZEL, Gábor. Nyitra multja és a nyitravármegyei monografia. Nyitra : Huszár István könyvnyomdája, 1900.
- DUALSZKY, János. Nyitra vár és város történelmi vázla. Nyitra 1875.
- FRAKNÓI, Vilmos. Carvajal János bíbornok magyarországi követségei 1448-61. Budapest 1889.
- FRAKNÓI, Vilmos. Egyháznagyok a magyar középkorból. Budapest : Kiadta az „Élet” irodalmi és nyomda részvénnytársaság, 1916.
- FRAKNÓI, Vilmos. Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római Szentszékkel. I. Budapest : Stephaneum, a Szent-István-Társulat nyomdája, 1902.
- FRAKNÓI, Vilmos. Mátyás király levelei. I. Budapest 1893.
- FRAKNÓI, Vilmos. Mátyás király levelei. II. Budapest 1895.
- FRAKNÓI, Vilmos. Matyás király magyar diplomatai. Budapest 1898.
- FUSEK, Gabriel – ZEMENE, R. Marián (eds.). *Dejiny Nitry od najstarších čias po súčasnosť*. Nitra : Mesto Nitra, 1998.
- GALLA, Ferenc. Matyás király és a szentszék. In: Mátyás király emlékkönyv. II. Budapest 1940.
- KOMPÁNEK, Jozef. Nitra. Nástin dejepisný, miestopisný a vzdelanostný. Ružomberok : Tlačou kníhtlačiarne Karla Salvu, 1895.
- KUBINYI, András. Diplomáciai érintkezések a Jagelló kori Magyar állam és a pápaság között (1490 – 1526). In: Magyarország és a Szentszék kapcsolatának 1000 éve. Budapest : METEM, 1996, s. 119-134.
- KUBINYI, András. Mátyás király magyar püspökei. In: Scripta manent. Budapest 1994.
- KUBINYI, András. Mátyás király. Budapest : Vince kiadó 2001.
- MÁLYUSZ, Elemér. Egyházi társadalom a középkori Magyarországon. Budapest 1971.
- Nyitra vármegye. 1899.
- NAGY, József. Nyitra megye helyírása. Komárom 1864. Nyomtatott Szigler testvéreknél.
- Slovensko očami cudzincov. Bratislava : Literárne informačné centrum, 1999.
- STRÁNSKY, Albert. Dejiny biskupstva nitrianskeho. Trnava : Spolok sv. Vojtechá, 1933.
- PAŽITNÝ, Anton (ed.). Významné osobnosti Nitry. Nitra : Mesto Nitra a MsÚ v Nitre, 1998.
- VURUM, Josephus. Episcopatus Nitriensis eiusque praesulum memoria. Posonii : typis Herendum Belnay, 1835.

Z DEJÍN NITRIANSKEHO BISKUPSTVA OD ZAČIATKU 14. STOROČIA DO ZAČIATKU 16. STOROČIA

Beáta Pintérová

V prvých rokoch 14. storočia mesto Nitra i s hradom boli opäť viackrát spustošené – tentoraz oligarchom Matúšom Čákom. Od roku 1301 sedel na biskupskom stolci Ján III., ktorý sa hned’ na začiatku svojho pôsobenia dostal do konfliktu s trenčianskym oligarchom, ktorý sa v tomto čase natrvalo usadil na Trenčianskom hrade. Do otvoreného sporu sa Čák dostal s nitrianskym biskupom vtedy, keď získal na základe donácie od českého kráľoviča Václava III. všetky kráľovské majetky v Nitrianskej a Trenčianskej župe (Obrázok č. 46: Snímka powerpointovej prezentácie 56). Matúš Čák vymenúval aj nitrianskych županov, ktorí sa mu v ničom nemohli vzpierať. Po korunovácii Karola Róberta za uhorského kráľa roku 1308 sa Matúš Čák správal spočiatku spriaznene voči kráľovi a získal za to od neho aj úrad taverníka. No netrvalo dlho a začal svoju hodnosť okato zneužívať vo svoj prospech. Kráľ ho preto odvolal z tejto funkcie a kardinál Gentilis naňho dokonca uvalil 6. júla 1311 cirkevnú kliatbu (Obrázok č. 47: Snímka powerpointovej prezentácie 57). Nitriansky biskup sa v tejto veci postavil na stranu Karola Róberta. Preto v blížšie neznámom čase (pravdepodobne v roku 1312) Matúš Čák prestal rešpektovať fakt, že Nitra je biskupským mestom, a rozhodol sa obsadiť ho. Aj sa mu to podarilo a do Nitry dosadil vlastného oligarchu, ktorý pre svojho pána vyberal i trhové poplatky. Spôsobené škody biskupovi Jánovi III. nevynahradila ani donácia od kráľa Karola Róberta, ktorý mu listinou z 1. novembra 1313 udelil do dedičnej držby Nitriansky komitát, čím sa biskup a jeho ná-

stupcovia stali dedičnými nitrianskymi županmi. V integrácii s funkciou župana účinkovalo postupne množstvo biskupov. Rozdelenie funkcie biskupa a župana sa uskutočnilo až rozhodnutím cisárovnej Márie Terézie v roku 1777.

Nitriansky biskup uznal za vhodné radšej opustiť svoju diecézu a vydal sa ku kráľovi. V Ostrihome spolu s inými uhorskými prelátkami protestoval proti neprávostiam spáchaným na jeho osobe v diecéze. Prečiny Matúša Čáka a jeho prívržencov voči Nitrianskemu biskupstvu a svojej osobe prezentoval biskup Ján aj v Kalocsi pred zhromaždenými biskupmi krajinu. Zhromaždení biskupi opäťovne exkomunikovali Matúša Čáka a jeho spoločníkov z cirkvi a nad jeho dŕžavou bol vyhlásený interdikt (Obrázok č. 48: Snímka powerpointovej prezentácie 58). Vinou Matúša zostala celá biskupská katedrála i hrad vypálené a spustošené. Pri bezuzdnom pustošení boli zničené aj mnohé cennosti z biskupského pokladu, knižnice i archívu, umiestnené v sakristii katedrály. Matúša sa však cirkevné tresty absolútne nedotkli, keďže sa už dávnejšie zmocnil aj cirkevnej správy a kňazi museli plniť všetky jeho príkazy. Dokonca tých, ktorí neuposlúchli jeho príkaz, jednoducho vyhnali z ich fár a nahradili ich „poslušnými“ kňazmi. Nitra si vydýchla, keď Matúš Čák Trenčiansky zomrel na svojom hrade v Trenčíne 18. marca 1321 prirodzenou smrťou. Mesto sa dostalo do rúk kráľa.

Biskup Ján III. sa po piatich rokoch v lete 1321 opäť mohol vrátiť do Nitry, aj keď sa hrad i mesto nachádzali v žalostnom stave. Nitriansky biskup

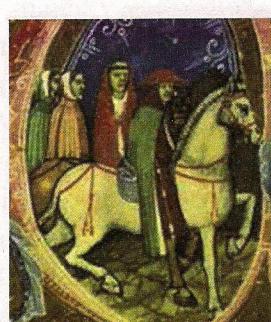

Jeden z adeptov na uváľnený uhorský trón – české knieža Václav. V uhorských dejinach je známy pod menom Ladislav, ktoré prijal pri korunovácii.

Uhorský oligarcha Matúš Čák Trenčiansky. Dostal sa do konfliktu s nitrianskym biskupom Jánom III. Prestal rešpektovať fakt, že Nitra bola biskupským mestom, a nakoniec ju so svojím vojskom obsadił.

Obrázok č. 46: Snímka prezentácie 56

Kardinál Gentilis (ustredná postava na koni) uvalil v roku 1311 na Matúša Čáka kliatbu pre zneužívanie postavenia taverníka v krajinie.

Uhorský kráľ Karol Róbert z Anjou daroval v roku 1313 biskupovi Jánovi III. celý Nitriansky komitát. Nitrianski biskupi sa stali zároveň županmi.

Obrázok č. 47: Snímka prezentácie 57

Z dejín Nitrianskeho biskupstva od začiatku 14. storočia do začiatku 16. storočia

až v lete 1323 požiadal kráľa Karola Róberta, aby mu potvrdil platnosť donácie Ladislava IV., ktorú vydal pre biskupa Paška v roku 1288. Ján III. pravdepodobne očakával od kráľa oveľa veľkorysejšiu donáciu než len potvrdenie predchádzajúcej majetkovej držby. No vyzeralo to tak, že kráľ Karol Róbert v tom čase akoby zabudol na svojho bývalého verného stúpenca a biskupske i kapitulské majetky vracať oprávneným vlastníkom iba pomaly a niektoré z nich nevrátil vôbec.

Po smrti biskupa Jána III. na jar roku 1328 využil situáciu ostríhomský arcibiskup Boleslav z rodu Piastovcov a doslova nanútil za nového biskupa svojho brata Meška. Medzi kapitolou a nanúteným biskupom však pretrvávali napäťe vzťahy, o čom svedčia protestné listiny nitrianskych kanonikov. Po čase sa ale vzájomné vzťahy kapituly a biskupa upravili a biskup Meško prejavil veľkú snahu dať do poriadku neutešenú situáciu v sídle svojho biskupstva. Jeho pôsobenie v Nitre sa ukončilo 28. apríla 1334, keď bol ustanovený za vesprémskeho biskupa. Po Meškovi sa nitrianskym biskupom stáva františkánsky knaz Vít pochádzajúci zo Železnohradskej župy. Ked'že bol mimoriadne vzdelený, často vystupoval v službách kráľa ako jeho vyslanec. Po Vítovi pôsobil v Nitre ako biskup Mikuláš III. (v rokoch 1347 – 1349), ktorého takisto vysielał kráľ Ľudovít I. v rôznych záležitostach. V druhej polovici 14. storočia sa na nitrianskom biskupskom stolci vytriedalo viacero biskupov: Štefan (1349 – 1367), ktorý ukončil svoju činnosť v Nitre z dôvodu preloženia Ľudovítom Veľkým do Kaloče, Ladislav (1367 – 1372), ktorý bol tiež dôverným človekom Ľudovíta Veľkého, Dominik (1373 – 1384), Demeter (1387 – 1388), Gregor (1388 – 1392) a Michal (1393 – 1399).

Nitra, sídelné mesto biskupa, sa nachádzala v neobvyklom postavení počas celého stredoveku. Nitrianska diecéza fakticky končila za bráiami mesta, pretože širšie okolie Nitry už patrilo do Ostrihomskej diecézy. Nitrianska diecéza sa rozprestierała až severne od Chynorian. Ak mal teda biskup v úmysle navštíviť územie svojej diecézy, musel prekonáť vzdialenosť najmenej 35 kilometrov. Tam, kde biskup sídlil, existoval vlastne aj tzv. katedrálny archidiakonát, ktorý tvorila Nitra so všetkými svojimi kostolmi. Biskupi a členovia sídelnej kapituly využívali spoločne biskupskú Katedrálu sv. Emeráma, Svorada a Benedikta, ktorá sa nachádzala na hrade. Biskupstvo a Nitrianska sídelná kapitula boli teda veľmi úzko zviazané, a to nielen sídelne, ale i majetkovo, pretože väčšinu biskupských majetkov začiatkom 12. storočia, pri obnovení biskupstva, tvorili majetky bývalého prepoštstva. Na čele kapituly bol preto po celý stredovek jeden z kanonikov vo funkciu dekana. Ked' sa stala kapitula od polovice 13. storočia jedným z hodnoverných miest, vyrástol aj jej význam. Kapitula bola vlastníkom hodnovernej pečate, mohla preto vykonávať činnosť verejnonotárskej inštitúcie, to znamená, že mohla vydávať hodnoverné svedectvá o všetkých právnych pokonaniach medzi cirkevnými a svetskými stránkami.

Majetková podstata Nitrianskeho biskupstva sa výrazným spôsobom nezmenila ani v 15. storočí. Na začiatku storočia spravovali biskupstvo cudzinci. Od roku 1399 spravoval biskupstvo Peter Poliak. Po ňom sa do dejín Nitry výraznejšie zapísal Čech Hynko (Hinco seu Henricus, 1405 – 1428), ktorý bol zároveň gubernátorom zoborského benediktínskeho opátstva. Napriek svojmu pôvodu sa tento nitriansky biskup nestal stúpencom husitizmu, ba dokonca proti nemu bojoval aj vo svojej

Matus Čák Trenčiansky bol za svoj tvrdosťnyj odpor voči biskupovi Jánovi III. exkomunikovaný z cirkvi. Nezabranilo mu to však v pustošení nitrianskeho Horného mesta.

Obrázok č. 48: Snímka prezentácie 58

Ladislav V. Pohrobok

Ján Hunyadi

Pápež Kalixt III

Nitriansky biskup Albert z Vetěsa sa presadil aj ako významný diplomat v službách kráľa Ladislava V. a gubernátora Jána Hunyadiho. V roku 1455 bol poverený získať podporu pre vojnu s Turkami v okolitých krajinách a u pápeža Kalixta III.

Obrázok č. 49: Snímka prezentácie 59

diecéze. Do kontaktu s husitskou mocou sa dostal už jeho nástupca Juraj z Breznice (Georgius I. de Berzencze), ktorý pôsobil v Nitre v rokoch 1429 až 1437. V roku 1431 dokázal ubrániť svoj sídelný hrad pred sirotkami a okrem toho získal aj husitské vojenské trofeje. Po Jurajovej smrti sa stal nitrianskym biskupom Dionýz zo Seče (Diony-sius de Széch). Na nitrianskom biskupskom stolci pobudol len jeden rok. Potom bol preložený na jágerský biskupský stolec. V neskoršom období sa stáva prímasom krajiny (ostrihomským arcibiskupom). Za episkopátu Ladislava zo Štítnika (1439 – 1448) v Nitre utrpelo biskupstvo značné straty. V nepokojných časoch polovice 15. storočia bol ešte nitrianskym biskupom Mikuláš zo Zeleméra (1447 – 1457).

Medzi biskupom a kapitulou v tomto období nevládli dobré vzťahy, a to pre obsadzovanie jej majetkov nitrianskymi biskupmi, najmä Hynkom. Kapitula si musela v týchto nepokojných časoch chrániť svoje majetky aj pred rozpínavosťou okoliajšej šľachty. Majetky nitrianskej kapituly boli značne poškodené v rokoch 1431 – 1434 počas husitských výprav.

Kráľ Matej Korvín dobyl Nitru roku 1465 a ustanovil tu svojho vlastného kastelána. Počas jeho vlády sa na biskupskom stolci v Nitre vyстriedali štúria biskupi – Albert z Vetéša, Eliáš, Tomáš z Debréte a Gregor.

Albert bol jedným z najvýznamnejších biskupov, nie však z hľadiska pôsobenia v Nitre, ale čo sa týka jeho diplomatickej činnosti na dvore kráľa Mateja, predtým u jeho otca Jána Huňadyho (Obrázok č. 49: Snímka powerpointovej prezentácie 59). Pôsobil tiež ako vyslanec kráľa Ladislava V. Vstúpil do služieb Jána Huňadyho a stal sa jeho sekretárom. V poverovacej listine je označený ako „secretarium nostrum“ (náš sekretár). V roku 1454 ho prijal do svojich služieb aj kráľ Ladislav V. Albertovou úlohou nadálej zostala diplomatická reprezentácia krajiny.

Začiatkom roka 1455 bol poverený kráľom Ladislavom, gubernátorom Jánom Huňadym a uhorskou šľachtou, aby viedol výpravu do krajín, ktoré chceli získať ako spojencov vo vojne proti Turkom. Prvou zastávkou boli Benátky, kde Albert prednesol vojnové plány Jána Huňadyho a vyjadril prosbu, aby benátske lodestvo poskytlo podporu uhorským bojovníkom. Benátky v odpovedi prisľúbili svoju podporu, ale iba v tom prípade, ak tak urobia aj ostatné kresťanské štáty. S touto neistou odpoveďou opustili vyslanci republiku. Do Ríma prišli vo

vhodnejšej chvíli. Kalixt III. vo svojej inauguračnej reči slávnostne slúbil, že spraví všetko pre to, aby Turci Európu navždy opustili.

Po návrate do vlasti Alberta neobišlo ani domáce uznanie. V priebehu roku 1456 sa stáva prepoštom Sedmohradskej kapituly a začiatkom nasledujúceho roka mu Ladislav V. daroval Nitrianske biskupstvo. Po smrti Ladislava V. preukázal Albert svoju priazeň voči Huňadyovcom tým, že sa snažil o zvolenie Mateja Huňadyho za kráľa. Vyplýva to aj zo skutočnosti, že už v roku 1458, po obsadení kráľovského trónu Matejom, si tento panovník povolal k sebe sekretára svojho otca a odovzdal mu správu kancelárie. Svoju činnosť na nitrianskom biskupskom stolci Albert pravdepodobne ukončil v roku 1460.

Nitrianske biskupstvo získal Tomáš z Debréte za podpory Mateja Korvína. Rok 1463 je považovaný za začiatok Tomášovej činnosti na nitrianskom biskupskom stolci. Keď Tomáš zaujal miesto biskupa v Nitre, dal 13 dedín ako zálohu akémusi Čechovi. Nestral sa ani o prinavrátenie ďalších majetkov, ktoré boli odcudzené biskupstvu už dávnejšie. Pápež Pius II. mu uložil ročnú lehotu, aby tieto nedostatky napravil.

Tomáš sa zapletol aj do spolupráce s bratríkmi v rokoch 1464 – 1465, čo vyvolalo veľkú nevôľu v Ostrihome i na kráľovskom dvore. Kráľ Matej ho preto dočasne zbavil úradu (Obrázok č. 50: Snímka powerpointovej prezentácie 60). Administrátorom biskupstva sa až do roku 1472 stal ostrihomský arcibiskup Ján Vitéz zo Sredny. Práve jemu sa pripisuje nápad zrušiť chradnúce benediktínske opátstvo na Zobore a jeho majetky pričleniť k majetkom biskupstva a kapituly. Túto myšlienku si osvojil aj kráľ Matej Korvín. Preto sa v tomto zmysle obrátil aj na pápeža Pavla II. Bulou vydanou 17. septembra 1468 pápež súhlasil, aby majetky zoborského opátstva (Obrázok č. 51: Snímka powerpointovej prezentácie 61) prešli na Nitrianske biskupstvo a kapitulu.

Matejovi sa nepáčilo, že v konečnom dôsledku sa cirkevní hodnostári Nitrianskeho biskupstva stali zradcami a hrad, v ktorom sídlili, otvorili nepriateľom. V dôsledku toho vyhlásil, že by mal dôvod biskupstvo udržať „na večné časy“ vo svojich rukách. Postupom času sa ale presvedčil, že biskupstvo dokáže najlepšie spravovať biskup.

Po Tomášovi sa nitrianskym biskupom stáva františkánsky kňaz Gregor, spovedník kráľa Mateja. Do úradu nitrianskeho biskupa nastúpil koncom 80. rokov 15. storočia a pôsobil tu do roku 1492.

Uhorský kráľ Matej Korvin

Ján Vitéz zo Sredny

Pápež Pavol II.

Uhorský kráľ Matej Korvin odvolał z úradu nitrianskeho biskupa Tomáša pre spoluprácu s bratrikou. Dočasne sa správcom biskupstva stal Ján Vitéz zo Sredny. Pravdepodobne on navrhol zrušiť benediktinske opátstvo na Zobore. Podporil ho aj kráľ Matej a v roku 1468 aj pápež Pavol II.

Obrázok č. 50: Snímka prezentácie 60

Anton zo Šankoviec bol významným biskupom na nitrianskom stolci. Nestal sa ním počas vlády Mateja Korvína, ale za panovania jeho nástupcu Vladislava II. Jagelovského v roku 1492. V službách oboch kráľov uskutočňoval významné diplomaticé poslania až do roku 1500.

Počas svojho úradovania sa usiloval zveľaďovať nielen majetky biskupstva, ale aj duchovný život svojich veriacich. Roku 1494 požiadal do konca kráľa Vladislava II. Jagelovského, aby vzal biskupstvo pod svoju zvláštnu ochranu. Koncom 15. storočia dal vykonáť obchôdzky hraníc niektorých biskupských majetkov. Chcel tým predísť možným sporom.

Počas Antonovho episkopátu sa začali zhŕšovať pomery nitrianskych mešťanov. Nútil totiž občanov k robotným povinnostiam a k plateniu zemepanského deviatku z dorobeného vína. Oby-

Pečať zoborského kláštora zo 14. storočia

Obrázok č. 51: Snímka prezentácie 61

vatelia Nitry mali na starosti uskladnenie biskupského vína a v čase potreby museli pomáhať aj pri hrabaní a zvážaní sena. V tomto období si začali biskupi privlastňovať aj príjem z trhových poplatkov, najmä z obchodu so soľou.

V roku 1494 usporiadal biskup Anton diecéznu synodu, kde sa rokovalo o všetkých dobových otázkach. Presne sa napríklad ustanovili sviatky, ktoré sa majú svätiť v Nitrianskej diecéze.

Na svoje biskupstvo pamätał biskup Anton aj na smrteľnej posteli. Novozriadenému Oltáru svätého Antona v katedrálnom chráme na Nitrianskom hrade venoval svoj kamenný dom v Budíne a vinicu na Zobore.

Nitrianskym biskupom v rokoch 1500 – 1502 bol Mikuláš z Báčky.

K téme pozri aj podnet na prácu na vyučovacej hodine na strane 114.

Použitá a odporúčaná literatúra:

- CZEIZEL, Gábor. Nyitra multja és a nyitravármegyei monografia. Nyitra : Huszár István könyvnyom-dája, 1900.
- DUALSZKY, János. Nyitra vár és város történelmi vázlata. Nyitra 1875.
- FRAKNÓI, Vilmos. Carvajal János bíbornok magyarországi követségei 1448-61. Budapest 1889.
- FRAKNÓI, Vilmos. Egyháznagyok a magyar középkorból. Budapest : Kiadta az „Élet” irodalmi és nyomda részvénytársaság, 1916.
- FRAKNÓI, Vilmos. Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római Szentszékkel. I. Budapest : Stephaneum, a Szent-István-Társulat nyomdája, 1902.
- FRAKNÓI, Vilmos. Mátyás király levelei. I. Budapest 1893.
- FRAKNÓI, Vilmos. Mátyás király levelei. II. Budapest 1895.
- FRAKNÓI, Vilmos. Mátyás király magyar diplomatái. Budapest 1898.
- FUSEK, Gabriel – ZEMENE, R. Marián (eds.). Dejiny Nitry od najstarších čias po súčasnosť. Nitra : Mesto Nitra, 1998.
- GALLA, Ferenc. Matyás király és a szentszék. In: Mátyás király emlékkönyv. II. Budapest 1940.
- KOMPÁNEK, Jozef. Nitra. Nástin dejepisný, miestopisný a vzdelanostný. Ružomberok : Tlačou knihtlačiarne Karla Salvu, 1895.

Z dejín Nitrianskeho biskupstva od začiatku 14. storočia do začiatku 16. storočia

- KUBINYI, András. Diplomáciai érintkezések a Jagelló kori Magyar állam és a pápaság között (1490 – 1526). In: Magyarország és a Szentszék kapcsolatának 1000 éve. Budapest : METEM, 1996, s. 119–134.
- KUBINYI, András. Mátyás király magyar püspökei. In: Scripta manent. Budapest 1994.
- KUBINYI, András. Mátyás király. Budapest : Vince kiadó 2001.
- MÁLYUSZ, Elemér. Egyházi társadalom a középkori Magyarországon. Budapest 1971. Nyitra vármegye. 1899.
- NAGY, József. Nyitra megye helyirása. Komárom 1864. Nyomtatott Szigler testvéreknél. Slovensko očami cudzincov. Bratislava : Literárne informačné centrum, 1999.
- STRÁNSKY, Albert. Dejiny biskupstva nitrianskeho. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1933.
- PAŽITNÝ, Anton (ed.). Významné osobnosti Nitry. Nitra : Mesto Nitra a MsÚ v Nitre, 1998.
- VURUM, Josephus. Episcopatus Nitriensis eiusque praesulum memoria. Posonii : typis Heredum Bellay, 1835.